

SPECTACOLELE TEATRULUI NAȚIONAL DIN BUDAPESTA

- VIAȚA LUI GALILEO GALILEI de Bertolt Brecht
- OEDIP-REGE de Sofocle
- CER ÎNTUNECAT de Darvas József

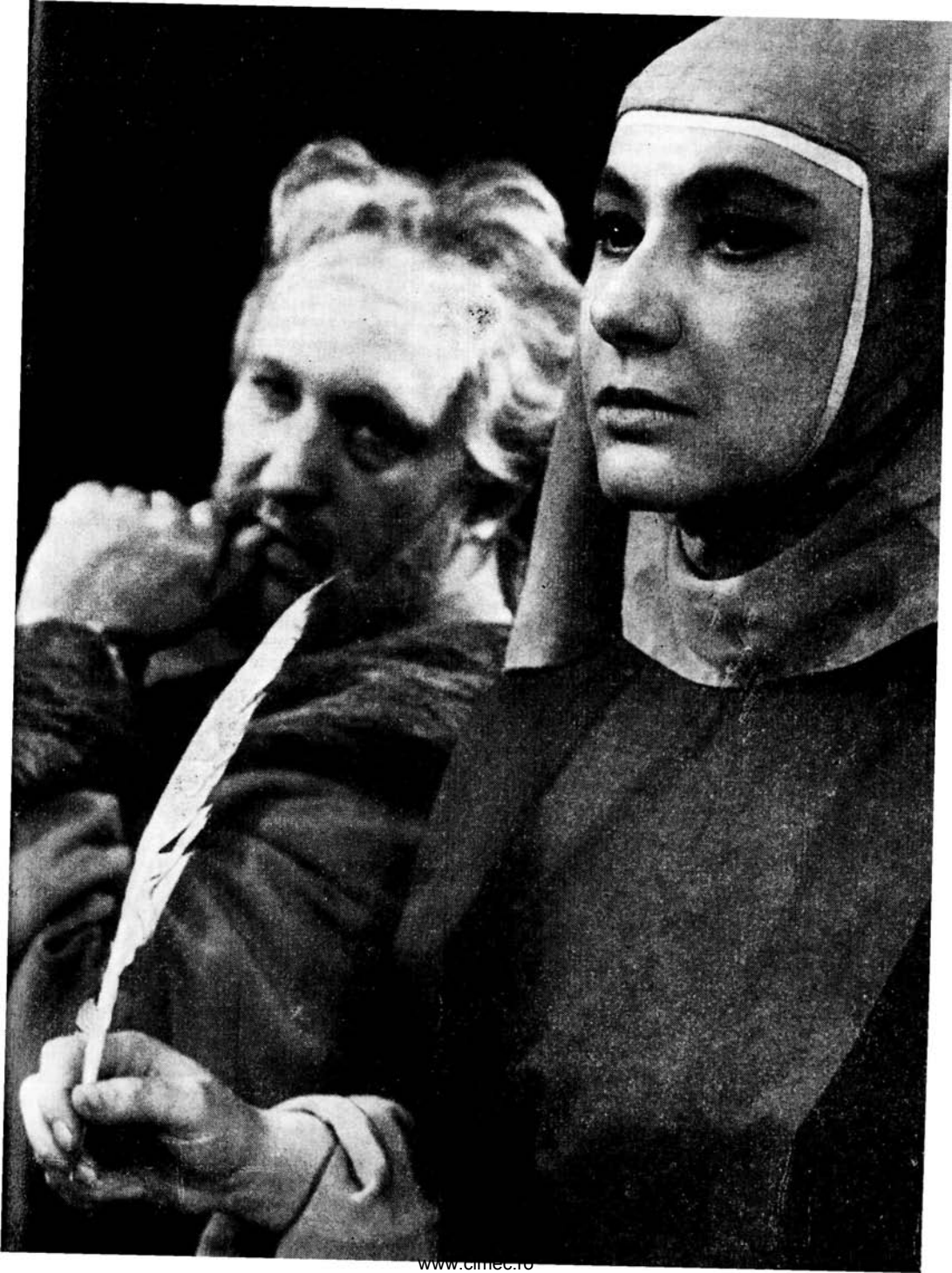
Am revăzut cu bucurie piesa lui Brecht și această nouă întâlnire a pus în lumină cât se poate de convingător marea actualitate a celebrului text. Ca și montarea inițială de la Berliner Ensemble, interpretarea aprofundată a Naționalului maghiar ne-a înfățișat acțiunea inspirată din istorie ca un colocviu viu și fierbinte angajat direct cu omul de azi.

Sentimentul de mereu nou, de actualitate inepuizabilă, pe care îl trăiești la lectura piesei și mai ales la vizionarea ei în spectacol, se explică multiplu. Brecht nu se lasă constrins de nici o limitare în timp și spațiu; el amplifică mereu granițele problematicii puse în discuție, ajungând să încarce faptele cu o infinitate de semnificații. (Nimic mai străin de naturalism decât scrierile sale — pentru că există, fără îndoială, și un naturalism istoric, care se mulțumește cu reproducerea riguroasă a faptelor și personajelor de demult, dar este incapabil să descopere un sens mai larg prin și dincolo de ele.) În spatele fiecărui eveniment relatat, marele dramaturg descoperă noi și noi orizonturi: pe măsură ce faptele se acumulează, se amplifică amețitor — s-ar putea spune, în progresie geometrică — cîmpul de gândire cuprins în ele, ideile, reflectate neîntrerupt, ca într-un joc de oglinzi meșteșugit așezate, creează o viziune copleșitoare asupra universului. Nu numai acuzarea bisericii și a inchiziției, ca întrupări ale obscurantismului asupra, nici doar cercetarea raportului, atât de complex și atât de acut contemporan, dintre știință și politică, ci analiza completă a raționalismului modern și descrierea tuturor luptelor pe care el trebuie să le ducă, parcurgînd toate nuanțele strădaniei de a învinge lipsa de gândire și ignoranța și toate ipostazele conflictului cu inerția, constituie materia dramatică a piesei. Iată călugării care, în sala de la Collegium Romanum, țopăie grotesc, în sutanele lor cernite, prefăcîndu-se că și-au pierdut echilibrul din pricina rotației pămîntului (și scena este admirabil realizată în spectacolul maghiar). Biserica însăși își batjocorește în această scenă absurditatea; prostia rîde de inteligență, ignoranța ironizează cunoașterea, pe care tiparele ei înghețate nu o pot accepta. Scena este în același timp rizibilă și tristă. E tulburător să vezi oameni care au putut să-și bată joc, ca de o ipoteză nebunească, de ceea ce astăzi a devenit un adevăr banal printre adevărurile elementare curente. Matematicianul și filozoful de la curtea

Florenței invitați de Galileu să privească stelele de curînd descoperite și refuzînd actul acesta simplu și firesc — a constata cu propriii ochi — în numele unor argumentații întortocheate și lipsite de orice atingere cu faptul real înfățișează un dublu și desăvîrșit portret al pseudoideologilor care, existînd numai prin ceea ce au învățat, se justifică apărînd cu înverșunare vechiul. Desigur, și apariția lor este ilară, dar iarăși opacitatea nezdruncinată de rațiune și împotrivirea sălbatică față de nou înspăimîntă. Brecht nu-și subestimează de loc inamicii, el demonstrează neconținut cît de dăunătoare și de primejdioasă este inerția în gîndire.

Piesa își extrage actualitatea și din caracterul complex al eroului și al problemelor lui. Galileu nu este nici pozitiv, deși acționează în numele cunoașterii, nici negativ, deși se lasă învins de teamă. Furînd o invenție străină pentru a face rost de bani, dar perfecționînd-o în vederea investigațiilor astronomice; foarte sensibil la plăcerile nu tocmai înalte ale meselor îmbelșugate și ale traiului bun, dar neîntrerupîndu-și în nici o împrejurare cercetările (nici în timpul ciumei, tablou omis din spectacol, nici ca prizonier al inchiziției), eroul lui Brecht nu încipe în vreo caracterizare comodă. El singur se disprețuiește pentru accesul de spaimă care l-a făcut să cedeze în fața amenințărilor, dar însuși Andrea, discipolul care îi condamnase cu cea mai mare asprime abjurarea, înclină să-l justifice în final. Dacă Galileu ar fi murit ca un erou, nu este sigur că oamenii de știință „ar fi adoptat și lărgit jurămîntul lui Hippocrat, obligatoriu pentru medici, legîndu-se să facă uz de cunoștințele lor numai spre binele omenirii“ — așa cum îi plăcea să creadă descoperitorului — dar, neîndoios, el n-ar mai fi apucat să-și scrie neprețuitele „Discorsi“. „Mai bine să ai mîinile mînjite, decît goale“ — această deviză a bătrînului învățat nu are nimic înjositor pentru cel obligat să trăiască într-o societate în care compromisul era adeseori inevitabil (Galileu singur recunoaște că, dacă nu ar fi recurs la mijloace nu tocmai cinstite și dacă nu s-ar fi umilit cu ipocrizie în fața celor puternici, nu ar fi avut niciodată timpul și mijloacele necesare studiului). Cînd naiv, legănat de iluzii în care numai un intelectual rupt de viață se poate încrede (afirmația că Giordano Bruno a fost ars „numai fiindcă nu a avut dovezi“ și credința că biserica poate fi convinsă prin demonstrații științifice); cînd șiret, luptînd cu abilitate în numele autoconservării; cînd înțelept, pătrunzînd cele mai ascunse legături ale lucrurilor, Galileu evoluează printr-o pluralitate de atitudini care se contrazic fără a se exclude. Există în atitudinea lui Brecht față de acest personaj o ambiguitate care nu are nimic comun cu confuzia, ci izvorăște din acceptarea lucidă, cu adevărat dialectică, a complexității vieții. Galileu este în același timp erou și om slab; important nu este să-l condamnăm sau să-l absolvim de greșeli, ci să reținem concluzia experienței lui — „singurul scop al științei este de a ușura viața neînchipuit de grea a omului“ —, concluzie care nu lasă nici o îndoială asupra fermității ideologice a autorului.

Ca un corolar, trebuie să subliniem că piesa este autentic actuală și prin calitatea optimismului pe care-l emană. Nimic aici din acel optimism obtuz, care vrea ca eroii să nu aibă nici un moment de slăbiciune, oricît de grele ar fi încercările prin care trec. Dimpotrivă, o adîncă înțelegere și, s-ar putea spune, chiar toleranță față de fragilitatea naturii omului; Galileu sfirșește umilit, pătruns de rușine, dar nu încetează să lucreze; tenacitatea este aceea care îl înalță la nivelul marilor personaje tragice și, prin ea, Brecht dovedește o înțeleaptă con-

cepție despre valoarea umană. Atît timp cît omul nu se oprește în strădania de a folosi celorlalți, el nu poate fi socotit înfrînt.

Spectacolul Teatrului Național din Budapesta, în regia lui Major Tamas, își fundamentează succesul pe înțelegerea aprofundată a textului, comunicată spectatorului mai ales prin calitatea interpretării actricești. Se impune în primul rînd creația lui Bessenyei Ferenc în rolul principal. Acesta ne-a înfățișat un Galileu plin de vitalitate, clocotind de patima căutării, iscodind neobosit lumea și chipurile oamenilor cu acea privire intensă după care adeseori recunoști marile inteligențe. Dominantă în această viziune este bucuria: bucuria de a trăi revirimentul științei, bucuria de a gîndi frumos (adică precis și eficient), bucuria de a afla, bucuria de a contempla universul. În interpretarea lui Bessenyei, avîntul geniului se împletește și uneori se confundă cu acea rațiune practică, mereu efervescentă, care caută soluții oricărei situații. Vigoarea bărbatului în plină și bogată maturitate își găsește expresia și în neobositul simț al umorului, care amplifică farmecul eroului prin desfătarea, întotdeauna nouă, a demascării prostiei.

De-a lungul întregului său calvar, Galileu-Bessenyei rămîne viu, foarte omenos (mult diferit de seninătatea olimpiană a lui Busch). Cînd Sagredo îl întreabă unde-și găsește loc dumnezeu în concepția lui despre univers, el neagă, sugubă, existența divinității, numai din ochi. Cînd călugării de la Collegium Romanum țopăie, închipuindu-și că-și bat joc de el și de fapt batjocorindu-se ei înșiși, zîmbește nestingherit, bucurîndu-se copios de spectacolul prostiei dezlănțuite. În punctele de culminație are izbucniri violente, uneori pare copleșit de nedreptăți. După renegare poartă pe chip rictusul rușinii, pentru a izbucni apoi într-un disperat strigăt de revoltă. Bătrîn, chipul lui de apostol dintr-o pictură a Renașterii (poate unul din *Cina cea de taină* a lui Da Vinci, cum spunea cineva după spectacol) începe să se îngreuneze, pierzîndu-și mobilitatea, datorită vârstei și orbirii. Dar și acum ghicești, în mișcări și în atitudini, aceeași vioiciune a intelectului, aceeași nesecată energie. Măiestria acestui actor, care știe să rostească cele mai lungi monoloage în așa fel încît ele par scurte și să-și asculte

De la stînga la dreapta: artistul poporului Major Tamas, regizor, Kállai Ferenc (Andrea Sarti), Siménfalvy Sándor (Dogele, Szél Richard (Cristofor Clavius), Balázs Samu (Tiresias), Mányai Lajos (Sagredo)

partenerii astfel încît tot ce spun ei să pară deosebit de interesant, este desăvîrșită.

În jurul acestei creații — cu adevărat demnă de opera marelui dramaturg — s-a construit evoluția armonioasă și expresivă a întregului ansamblu (și trebuie să recunoaștem că puține teatre posedă o trupă atît de egală, atît de omogen exersată). Excelentă Berek Kati, marcînd în descrierea Virginiei, fiica lui Galileu, trecerea de la o tinerețe inconștientă și plină de farmec la maturitatea aspră, dizgrațioasă, dezumanizată — efect imediat al adoptării idealurilor bisericii; o față prea albă, sprîncene negre și ochi întunecați, imobili, o grimasă perpetuă a gurii, o voce stridentă, supărătoare — iată imaginea traiului cuvios zugrăvită de actriță. Bun partener pentru Bessenyei a fost și Mányai Lajos-Sagredo, un actor stăpîn pe tehnica pretențioasă a dezbaterii de idei.

O atenție aparte acordă regizorul actor Major Tamas galeriei de inamici ai rațiunii, care se împotrivesc lui Galileu. Garas Deszö, cardinalul Barberini, mai tîrziu Papă, și Gelley Kornél, inchizitorul, au subliniat forța distructivă a inteligenței antrenate în apărarea iraționalului. Iar Kemény László (Curatorul), Maklár János (Filozoful), Somogyvári Pál (Matematicianul), Gáti József (Cardinalul bătrîn) și însuși Major Tamas (Mareșalul palatului) au înfățișat o serie de succulente caricaturi ale prostiei oficializate în variate ipostaze de falsă măreție.

Decorul (Varga Mátyás) a rămas în urma concepției originale de joc, neizbutind să capete pregnanță, și unele scene care la Berliner Ensemble trăiau prin expresivitatea plastică și mișcarea figurației (carnavalul, îmbrăcarea Papei) au fost sărac și chiar simplist realizate. În schimb, multe alte scene au căpătat o viață plină de dramatism datorită excelentei interpretări a actorilor: astfel, așteptarea din fața porții dincolo de care Galileu răspunde inchiziției a dobîndit vigoare prin duetul dintre replicile discipolilor și rugăciunea disperată a Virginiei. Frumos, de asemenea, a fost și finalul, în care raporturile subtile dintre stările sufletești și concepțiile eroilor s-au conturat limpede, creînd o atmosferă de severă înălțare.

Ana Maria Nartă

